

PAPER DETAILS

TITLE: Selâsî'nin Muamma Risalesi ve Muammeyati

AUTHORS: Ömer ARSLAN

PAGES: 110-141

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3054958>

Ömer ARSLAN^{*} 

SELÎSÎ'NİN MUAMMA RİSALESİ VE MUAMMEYATI

ÖZET

Ravza-i Evliyâ adlı vefeyatnâmesi ile ünlü XVII. yüzyıl müellifi Bursalı Baldırzâde Mehmed Efendi, Selîsî mahlasıyla şiirler de yazmıştır. Selîsî'nin, bu çalışmaya konu olan, tamiye yani muammada isim gizleme usullerine dair muhtasar risalesi ve muamma manzumeleri, devrin bir başka Bursalı şairi Ni'metî'nin, bugün Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesine taşınan Giresun İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 28 HK 3647 numarasıyla bulunan muamma mecmuasında kayıtlıdır. *Der Teşbihât-ı Mu'ammâi* başlıklı risale, dört temel tamiye başlığına dair örnekli açıklamaları içeren, muamma uygulamasına yönelik kısa bir metindir. Muamma risalesinin yanı sıra mecmuada Selîsî'nin kırk yedi farklı isme yazılmış, altmış muamma manzumesi yer almaktadır. Bunlardan beşinin çözüm yolu mısra altında ve sayfa kenarında verilmiştir. Çözümü açıklanmamış birçok muammanın da çözümüne dair ipuçları kırmızı mürekkeple işaretlenmiştir. Bu çalışmada muamma türüne dair bir girişten sonra Selîsî'nin hayatı ve eserlerine değinilmiş, söz konusu risale ve muammaların yer aldığı mecmua tanıtılmış, Selîsî'nin muamma risalesinin içeriği, muammeyatında yer alan manzumelerin biçim-içerik özellikleri, tamiye usulleri ve çözüm yolları incelenmiş olup *Der Teşbihât-ı Mu'ammâi* ile muammeyatın transkripsiyonlu çevirisi ve diliçi çevirisi sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Muamma, tamiye, ebced hesabı, şifre yazı, XVII. yüzyıl Türk edebiyatı, Baldırzâde Selîsî

SELÎSÎ'S TREATISE ON MUAMMA AND MUAMMA POEMS

ABSTRACT

One of the 17th-century authors, Baldırzâde Mehmed Efendi from Bursa, who is famous for his *Ravza-i Evliyâ*, also wrote poems under the pseudonym Selîsî. The subject of this study, Selîsî's treatise on encryption methods and his muamma (enigmatic) poems are in a manuscript registered under catalog number 28 HK 3647 in the Süleymaniye Manuscripts Library. The treatise titled *Der Teşbihât-ı Mu'ammâi* is a short text that serves as a practical guide to the muamma genre, containing exemplary explanations of four basic encryption procedures. In addition to this treatise, there are sixty muammas written by Selîsî for forty-seven different names. The decryption methods for the five muammas are given under the verse and in the margin of the page. In addition to the decryption methods, clues to the solution of many muammas are marked with red ink. In this study, after an introduction to the muamma genre, Selîsî's life and works are briefly reviewed, and the manuscript containing the aforementioned treatise and muammas is introduced. Then, the subject of Selîsî's muamma treatise, the form and content features of his muamma verses, his encryption methods and solutions are examined, transcribed, and intralingual translation of the muammas and *Der Teşbihât-ı Mu'ammâi* were presented.

Keywords: Muamma, encryption, abjad, enigmatology, XVIIth century Turkish literature, Baldırzâde Selîsî.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul / Türkiye. E-posta: omer.arslan@istanbul.edu.tr

Giriş

“Şiirde remiz, ima veya işaret yoluyla dolaylı şekilde bir isme delâlet eden söz,” şeklinde tanımlanan muammanın (Saraç, 2005, s. 322), Osmanlı sahası Türk edebiyatında ilk örnekleri XV. yüzyılda verilmiştir (Çelebioğlu, 1999, s. 258; Yavuz, 2007, s. 363). Muamma, bir tür olarak XVI. yüzyılda Emrî ve Kınalızâde Alî Çelebi’nin Mîr Hüseyin Nişâbü’rî’nin muammaya dair risalesini istinsah ve tetkik ederek tamiye usullerini öğrenmeleri ve bizzat muammalar yazarak çevrelerindeki şairleri muammacılığa teşvikleriyle rağbet görmeye başlamıştır (Saraç, 1997, s. 303).

Türe dair eserleri, muammalar yani içerisine isimler gizlenmiş manzumeler ve bu isimlerin ne şekilde gizlenip, nasıl ortaya çıkarılacağına dair tamiye usullerini açıklayan risaleler olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Bu iki kolda verilmiş eserler ilk örneklerinden itibaren ilgi çekmiş, hatta Mu‘ammâyî’nin *Muamma Risalesi* (Saraç, 1997, s. 307) ve Nihânî’nin I. Selim’e sunduğu ve her beyti sultan adına bir muamma olan kasidesi takdir edilmiş, padişahlar katında ihsan görmüştür (Yavuz, 1998, s. 1). Muammalar ve risalelerin yanında muammacılıkla ünlü şairlerin muammalarının şerhi de türe dair literatürde dikkat çekmektedir.¹ Muammalara ve tamiye usullerinin anlatımına, farklı alanlardaki eserler içinde de rastlanmaktadır; belagat kitaplarındaki müstakil muamma bapları bu duruma örnektir (Kaçar, 2020, s. 66).

Lugat, belagat, ebced gibi birçok fenni bir araya getiren bu eklektik şiir pratiği, tezkirecilerce “fenn-i muamma” olarak adlandırılmış ve usul bakımından lügaz ile manzum tarihe yakın görülmüştür. Muamma türünün kaideye bağlı tek bir nazım biçimi olmamakla birlikte en fazla, beyit nazım birimi ve müfret biçimi tercih edilmiştir; ancak kıta gibi farklı nazım biçimleriyle yazılmış örneklere de rastlamak mümkündür.² Divan tertibi içerisinde muammalar genellikle bütün manzumelerin sonunda yer almaktadır. Muammeyatlar, yani belirli bir şairin bütün muammalarının bir araya getirilmesinden müteşekkil derlemeler, divanların yanı sıra mecmualarda da yer almaktadır.

Manzumen yazılmış muammaların biçimsel ortak özelliği, gizlenen ismin ilgili beyte başlık olarak yazılmasıdır; isimlerin yanında unvan ve lakapların başlığa yazıldığı, nadir de olsa isim yerine tamiye usulünün başlık yapıldığı örnekler görülmüştür.

Esasen muamma olmayıp farklı tür ve biçimlerde yazıldığı hâlde içerisine isimler gizlenmiş şiirler de mevcuttur. Bu usuller bazen işlevsel bir niyetle, anılmak istenen kişinin adını doğrudan söylememek için de tercih edilmektedir; bu kapsamdaki örneklere şehrengizlerde rastlanmaktadır.³ İsim haricindeki kelimeler de şiirler içerisine tamiye usulleriyle gizlenebilmektedir (Kaya, 2013, ss. 71-114). Bu yöndeki kullanımların yanı sıra, içerisine bir isim gizlenmemesine rağmen tamiye usullerine, harf ve kelime oyunlarına ağırlık vermek yönüyle klasik tarzdan ayrılan şiirleri tarif için tezkireciler “muamma tarzında” ibaresini kullanmışlardır (Arslan, 2022b, s.187).

Muammacı olarak anılan şairlere dair tezkire kayıtları incelendiğinde bunların büyük bir kısmının birbirleriyle tanışıklıkları, alakaları izlenebilmektedir; dolayısıyla muammanın bir muhit uğraşı olduğu söylenebilir. Muamma risalelerindeki usullerin açıklanma tarzları incelendiğinde anlaşılan, muammacılığın bir fen gibi öğretilmesi de muamma muhitlerinin meydana gelmesinde muhtemelen etkili olmuştur. Manzume içine gizlenen ismin ortaya

¹ Belirli bir isme ait muammaların şerhiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Elbir, 2009, s. 89; Yazar, 2011, ss. 679-698; Şahin, 2016, s. 161; Öntürk, 2017, s. 235; Çeçen ve Sağlam, 2019; Kaçar, 2021, s. 473).

² Mensur muamma olarak kabul edilebilecek metinler de bulunmaktadır; Edirne vakasını anlatan 18. yüzyılda yazılmış *Şefiknâme* bu tür metinlere örnektir; bkz. (Koçoğlu, 2016).

³ Bkz. Manisa, İstanbul, Bağdat şehrengizleri (Çelik, 2018, s. 274; Gök, 2016, s. 264; Aydemir, 1999, s. 474).

çıkarılma işlemi, muamma-gûy ve muamma-küşâ olmak üzere iki tarafı gerektirmektedir; dolayısıyla bu muhitlerin yalnızca eğitim odağında toplanmadığı, muamma asmak / muamma halletmek deyimlerinin işaretiyle muammanın bir meclis eğlencesi olarak da kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Muammacının bilgi ve maharetini görmek, muamma çözücülerin birbiriyle rekabetini izlemek üzere türün meraklılarının bir araya geldikleri muamma kahvelerinin bulunması da tespiti desteklemektedir (Koçu, 1947, s. 14).

Şiir ve bilmece meraklılarını bir araya getiren bir eğlenceye dönüşmesi muammanın Osmanlı toplumunda kültür unsuru olarak ne derecede karşılık bulduğunu göstermektedir. Ancak muammanın edebî kıymeti tartışmalı bir mesele olmuştur. Bu durum tezkirecilerin yorumlarından başlayarak modern dönemin edebiyat tarihi araştırmacılarının tespitlerine kadar takip edilebilir. Ferid Kam'ın, Emrî ve Kınalızâde Alî'nin muammacılıktaki rolleri üzerinden türün edebî mahiyeti hakkındaki yorumu şudur: “‘Fenn-i muammâ!’ denilen meşgale-i bî-sûd, ikisinin himmetiyle edebiyatımızda mühim bir mevki tutup şairlerimize muamma namıyla namütenahi yâveler söyletmiştir” (2022, s. 168). Ali Nihad Tarlan ise muammaların ikinci, üçüncü derecedeki şairlerin eserlerinde bulunduğunu kaydeder (1936, s. 3). Klasik Türk şiiri denince ilk akla gelen isimlerden çoğunun divanında muammaların bulunmayışı bu kaydı desteklemektedir. Osmanlı sahasında muammacılıkla anılan belli başlı isimler ve ürünleri şu şekildedir: Emrî (611), Ubeydî (161), Gelibolulu Âlî (271), Nazmî (130), Nâbî (199) (Ayrıntılı döküm için bkz. Saraç, 1997, s. 304-308). Bir başka çalışmada Türk edebiyatında muamma söylemiş belli başlı şairlerin yüzyıllara göre dağılımı aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

XV. yy'da: Mu'in b. Mustafa, Adnî, Mahmud Paşa, Alî Şîr Nevâyî, Cem Sultan, Şibân Hân. **XVI. yy.:** Bâbü'r Han, Lâmi'î Çelebi, Abdî, Salih Çelebi, Fuzûlî, Emrî, Kınalızâde Ali Çelebi, Bâkî, Gelibolulu Ali, Muammâmâyî Alî. **XVII. yy.:** Hâşimî, Gaybî, Nedîm-i Kadîm, Konyalı Nâlî, Nâbî. **XVIII. yy.:** Nahîfî, Münîf Mustafa Efendi, Hâmî-i Âmidî, Neylî, Şeyhülislâm Es'âd, Akkova-zâde Hâtem, Haşmet, Fitnat Hanım, Sünbülzâde Vehbî. **XIX. yy.:** Aynî, Namık Kemal (Bilkan, 2000, s. 27).

Bu listeler muammacılık alanında yapılacak araştırmalar sonucunda keşfedilecek yeni isimlerle genişleyecektir. XVII. yüzyılın muammacılarından Selîsî bu isimlerden biridir. Elinizdeki çalışmaya konu olan metinlerin yer aldığı mecmuanın derleyicisi olan Ni'metî'nin kendisi gibi Bursa'daki Abdülmümin Köşkü'nde istinsah ettiğini ifade etmesi, o dönemde Bursa'da da bir muamma muhitinin meydana gelmiş olduğuna dair önemli işaretlerdendir. Muamma türüne dair araştırmalara katkı sağlamak amacıyla yapılmış bu çalışmanın odağında, Selîsî Baldırzâde Mehmed Efendi'nin *Der Teşbihât-ı Mu'ammâ* başlıklı muamma risalesi ve muammeyatı bulunmaktadır. Giriş mahiyetindeki bu bölümden sonra Selîsî'nin hayatı ve eserlerine değinilerek söz konusu risale ve muammeyatın bulunduğu mecmuanın içeriği tanıtılacak, risale ve muammeyat biçim-içerik, tamiye usulleri açısından incelenecek, ek olarak söz konusu metinlerin transkripsiyonlu ve diliçi çevirileri ile tıpkıbasımları sunulacaktır.

1. Selîsî Baldırzâde Mehmed Efendi

Tezkirelerde Selîsî mahlası ile kayıtlı iki şair bulunmaktadır. Biri Avârezâde diğeri Baldırzâde künyesini taşıyan iki şair de XVII. yüzyılda Bursa'da yaşamıştır. Bu yazıda ele alınan muammaların ve risalenin içinde bulunduğu mecmuanın derleyicisi olan Bursalı Nakîbzâde Ni'metî, ilgili metinlerin başlıklarında şairin Baldırzâde nesebine ve Selîsî mahlasına işaret etmektedir.

Selîsî mahlaslı Baldırzâde Mehmed Efendi'nin doğum tarihi, aileye ait bir mecmuada 18 Şevval 975/16 Nisan 1568 Cuma olarak kayıtlıdır (Büyükkarcı Yılmaz, 2013, s. 567). Selîsî ile ilgili biyografik bilgilere *Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâidi'l-Eş'âr* (Çapan, 2005, s. 269), *Nuhbetü'l-Âsâr li Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr* (Abdulkadiroğlu, 1985, s. 210), *Sicill-i Osmânî* (Mehmed Süreyyâ, 1308-15, C. IV, s. 164), *Osmanlı Müellifleri* (Saraç, 2016, s. 266), adlı kaynaklardan erişmek mümkündür. *Nuhbetü'l-Âsâr fi Ferâ'idi'l-Eş'âr*'da ise "Bursalı" kaydı ile müellifin bir beytine yer verilmiştir (Güzel, 2018, s. 199). Adı geçen kaynakların yanı sıra *Ravza-i Evliyâ* adlı eserinin sonunda müellif kendi hayatını ayrıntılarıyla anlatmıştır. Buradaki kayda göre dedesi Tokatlı Ali Efendi gençlik yıllarında Bursa'ya yerleşmiş bir mutasavvıftır. Babası Mustafa Efendi ise danışmentken Mekke ve Kahire'de bulunmuş daha sonra Bursa'ya dönerek şehrin çeşitli camilerinde imam ve hatiplik yapmıştır. Baldırzâde Mehmed Efendi, tahsilini Bursa'da tamamladığını ve ilk görevine yine bu şehirdeki Molla Fenârî Medresesi'nde başladığını bildirirken eserinin farklı yerlerindeki hâl tercümelerine düştüğü notlardan onun, müderrisliğin yanı sıra mahkeme katipliğinde ve şehirdeki bazı müderrislerin yardımcılığında bulunduğunu da öğrenmekteyiz. Bursa Lala Paşa Medresesi'ndeki görevinden sonra sırasıyla İstanbul Davud Paşa, Bursa Yıldırım ve İstanbul Ayşe Sultan, İstanbul Sahn-ı Seman, Bursa Sultaniye, İstanbul Üsküdar Valide Sultan medreselerinde müderrislik yaptıktan sonra Üsküdar ve Mekke kadılıklarına getirilmiştir. Bu görevinin sonunda emekli olarak Bursa'ya dönünce eğitim faaliyetlerine destek olmak için Bursa Yıldırım medresesi kendisine arpalık olarak verilmiştir. h. 1060/ m. 1650 tarihinde vefat eden Baldırzâde Mehmed Efendinin mezarı, Bursa Abdal Mehmed Camii haziresindedir (Hızlı ve Yurtsever, 2000, ss. 20-23).

Mehmed Selîsî Efendi, Bursa'da yaşamış iki yüzden fazla âlim, şeyh ve şairin biyografilerini kaydettiği *Ravza-i Evliyâ* adlı vefeyatnâmesiyle ünlüdür (Hızlı ve Yurtsever, 2000; Abdulkadiroğlu 1999, C. V, ss. 8-9; Aksoyak, 2015). Sekkâkî'nin Arapçanın grameri ve belagatına dair kaynak kitabı *Miftâhu'l-'Ulûm* adlı eserinin belâgat kısmına Seyyid Şerîf el-Cürcânî tarafından kaleme alınmış olan şerh üzerine yazdığı *Hâşiye alâ Şerhi'l-Miftâh* adıyla anılan bir haşiyesi vardır (Abdulkadiroğlu 1999, C. V, ss. 8-9; Hızlı ve Yurtsever 2000, s. 24; Aksoyak, 2015). *Fazâ'il-i Haremeyn-i Şerîfeyeyn; Cevâmiu'l-Meşâyihîn; Hâşiyetü'l-Eşbâh; Târih-i Mekke; Kitâbü's-Sakk, Binâ-yı Ka'be'ye Dair Üç Risâle; ve Eşrefoğlu Menâkıbı*, müellifin diğer eserleridir (Abdulkadiroğlu 1999, C. V, ss. 8-9; Hızlı ve Yurtsever, 2000, ss. 24-25; Aksoyak, 2015). Divanına dair henüz bir kayıt bulunmayan Selîsî'nin mecmualarda birçok şiiri yer almaktadır (Yıldız, 2008, ss. 102-133).

2. Selîsî'nin Muamma Risalesinin ve Muammeyatının Bulunduğu Mecmua

Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesine taşınan Giresun İl Halk Kütüphanesi koleksiyonunda 28 HK 3647 demirbaş numarası ile kayıtlı, yaklaşık 200 varaklık bir yazma olan mecmua Bursalı Ni'metî tarafından derlenmiştir ve bu yazıya konu olan risale ve muammeyatı da içermektedir. Eski kayıt numarası 34 Sü-Girs 179 olan bu yazma, 20x12-14x8,5cm

ölçülerinde, siyah meşin bir cilt içerisinde. İçerisinde manzum ve mensur metinler bulunan mecmuanın başlıkları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. 7a'da mecmuayı derleyen Ni'metî'nin mührü basılıdır. XVII. yüzyıl şairlerinden Bursalı Nakîbzâde Ni'metullâh Ni'metî, derlediği bu mecmuada kendisine ait muammalarla birlikte çoğu Bursa'dan, dönemin şairlerine ait muammalar, seleften muammacılıkla ünlü isimlerin manzumeleri ve muamma kuralları üzerine yazılmış Türkçe, Farsça risalelere yer vermiştir (Top, 2014, ss. 220-224; Şimşek, 2020, ss. 171-174). Mecmuanın içeriğinde muamma ve lügazı bulunan isimler ile manzumelerin dışında kalan eserlerin dökümü aşağıdaki gibidir:

Mecmuada Türkçe muammaları bulunan isimler şunlardır: Ni'metî, Kınalızâde Ali, Fûrûgî, Şeyhzâde, Baldırzâde Selîsî, Edâyî Çelebi, Mu'ammâyî Ahmed Çelebi, Edîbî Çelebi, Aşkî Efendi; Avnî Çelebi, Şihâb; Amrî, Bâkî, Su'ûdî, Hâşimî Efendi, Tursunzâde Abdullâh Efendi, Vardârî, Rumûzî, Cemâlzâde Bâkî, Abdulkerîm Vardârî, Nahîfî Çelebi, Emîr Efendi, Hüseyin Çelebi.

Mecmuada Farsça muammaları bulunan isimler şunlardır: Mollâ Hired, Nasrallâh-ı Şîrâzî, Mollâ Câmî, Mollâ Mâsûm, Mu'îni'd-dîn Tâhir, Fuzûlî, Lârî, Mehmed Bedahşî, Sâhib, Nizâm, Mevlânâ Celâleddîn, Dost Mehmed, Nâdirî-i Kermîkî, Tâlib, Haydar Kâşî, Şâh Hüseyin Kâmî, Rızâyî (Hâce Muhammed Nasrallâh-ı Şîrâzî), Şâh Alî Şagâl-i Horâsânî, Kâsım Kâhî.

Mecmuada Türkçe lügazları bulunan isimler şunlardır: Sultân Murâd; Abdullâh Efendi.

Mecmuadaki risaleler, şerhler ve kısa notlar şunlardır: Lâmi'î Çelebi'nin Esmâü'l-Hüsna'sı; Risâle-i Mu'ammeyât-ı Arabzâde (Bu eser mündericatta yer almasına rağmen mecmuada bulunmuyor); Lâmi'î Çelebi, Mîr Hüseyin Nişâbûrî'nin Muammalarının Şerhi; Mu'ammeyât-ı Esmâü'r-Resulullâh; Mollâ Câmî'nin Muammâ Risâlesi; Istilâhât-ı Makâdir-i Sülûs-i Şi'irât; Seyyid Mehmed Ârif, Acem Ahmed Efendi'nin Lügazlarının Şerhi; Mu'ammeyâtü'l-Esmâü'l-Hüsna el-Mufasssal; Behîştî'nin Manzûme-i Mu'ammâ-i Mevlânâ Monlâ Câmî'si; muammalara gizlenmiş harflerin kelimelerden nasıl çıkarılacağına dair notlar; Der Teşbihât-ı Mu'ammeyât-ı li-Mevlânâ Baldırzâde Efendi; Şerh-i Gazel-i Kadhevî; Kavâ'id-i Mu'ammâ-yı Fârisî; Şerh-i târih-i İbn Kemâl; Şerh-i Mu'ammâ-yı Emrî li-Ahmed Mu'ammâyî; El-bâbü's-Sâlis ve'l-İşrûn fî Kitâbi Sâmî'l-Esâmî li'l-'Ulemâi's-Seyyidi'l-Üdebâ Cemâli'l-Efâzıl Ebi'l-Fazl Ahmed bin Mehmed el-Meydânî en-Nişâbûrî; lügazlarda kullanılan lakaplara dair notlar; Der Beyân-ı Künye-i Esmâ-i Mûte'addide (Hz. Muhammed, Dört Halife ve peygamberlerin lakap ve sıfatlarına dair).

Mecmuadaki diğer manzumeler şunlardır: Arayıcızâde'nin Esmâ-i Büldân'ı; Ni'metî'nin -ra bağlıdır kafiye ve redifli her beyti ayrı bir muamma olan gazeli.

Bunların yanı sıra mecmuada, Fazluddîn Zeyne'l-'Âbidînü't-Tabîb'in Şifâü'l-Fevâ'idîn, Mesâi'l-i Tibbiyye adlı edviyeye dair eseri de yer almaktadır (Arslan, 2022a, s. 1827).

3. Selîsî'nin Muamma Risalesinin İçeriği, Muammeyatında Yer Alan Manzumelerin Biçim-İçerik Özellikleri, Tamiye Usulleri ve Çözüm Yolları

Selîsî, risalesinin başlığını *Der Teşbihât-ı Mu'ammâî* şeklinde teşbihe hasretse de aslında dört temel muamma usulünden hepsine ait alt başlıklardan örnekli kısa açıklamalara yer vermiştir. Risalede, muamma içine gizlenmiş harflerin nasıl elde edileceğine dair usulleri

kapsayan a‘mâl-i tahsîlî, manzumeden elde edilen harflerin nasıl bir araya getirileceklerine ya da yerlerinin nasıl değiştirileceğine dair usullerin başlığı olan a‘mâl-i tekmîlî ve harflerin elde edilip bir araya getirilmesinde ipucu denebilecek işaretlere mahsus a‘mâl-i teshîlî ve elde edilen harflerin nasıl harekeleneyeceğine dair a‘mâl-i tezyîlîye ait usullere değinilmiştir. Selîsî’nin risalesi oldukça işlevsel bir kılavuz olup tamiye ile ilgili nazariye ve ıstılahata değinmeden doğrudan uygulamaya yönelik bilgiler vermektedir. Muammalarda sık kullanılan ipuçları anıldıktan sonra bunların hangi harfe, kelimeye ya da işleme işaret ettikleri birer cümle ile açıklanmaktadır. Bütün bu özellikleri göz önüne alındığında Selîsî’nin risalesinin yalnızca muammalarda kullanılan benzetmelere dair olmadığını, uygulamaya dönük muhtasar bir muamma kılavuzu olduğunu söylemek mümkündür.

Risalesinin yanı sıra muammeyatı da bulunan Selîsî, adı geçen mecmuadaki altmış muammanın⁴ çoğunu beyit nazım biriminde ve musarra müfret biçiminde yazmıştır. Bunların yanı sıra birkaç kıta da bulunmaktadır. Başta hecez olmak üzere, remel, cedîd, muzârî, mütেকârib, recez ve müctes bahirlerine ait vezinler kullanmıştır; dağılım şu şekildedir:

Bahir	Vezin	Sayı
Hecez	<u>mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün</u>	<u>12</u>
Remel	<u>fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün</u>	<u>11</u>
Remel	<u>fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün</u>	<u>8</u>
Cedîd	<u>fe‘ilâtün / mefâ‘ilün / fe‘ilün</u>	<u>8</u>
Hecez	<u>mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / fe‘ülün</u>	<u>7</u>
Remel	<u>fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün</u>	<u>4</u>
Muzârî	<u>mef‘ülü / fâ‘ilâtü / mefâ‘ilü / fâ‘ilün</u>	<u>3</u>
Mütেকârib	<u>fe‘ülün / fe‘ülün / fe‘ülün / fe‘ül</u>	<u>3</u>
Remel	<u>fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün</u>	<u>1</u>
Recez	<u>müfte‘ilün / müfte‘ilün / fâ‘ilün</u>	<u>1</u>
Müctes	<u>mefâ‘ilün / fe‘ilâtün / mefâ‘ilün / fe‘ilün</u>	<u>1</u>
Muzârî	<u>mef‘ülü / fâ‘ilâtün / mef‘ülü / fâ‘ilâtün</u>	<u>1</u>

Tablo 1. Muammeyatta yer alan manzumelerin vezin dağılımı.

Tercih edilen vezinlerin sayılarına bakıldığında Selîsî’nin birkaç vezni fazlaca tekrar etmiş olduğu, dolayısıyla vezin çeşitliliğinin belirli ölçüde kaldığı söylenebilir. Bunların önemli bir kısmının kısa vezinler olması ayrıca dikkat çekicidir. Söz konusu muammaların çoğu içerik ve söyleyiş yönüyle âşıkanedir; rindâne ve hakîmâne tarz üzere söylenmiş olanları da vardır. Mazmunlar yönüyle Selîsî, klasik devirden alışlagelen teşbih ve istiareleri tercih etmiştir. Buna rağmen muamma türüne has remiz, tamiye işareti türünden kelime ve ibarelerin verdiği külfet dolayısıyla Selîsî’nin muamma manzumelerini has şiir seviyesinde değerlendirmek doğru olmaz; bunları şiir kültürünü zenginleştiren ve şairin zihin mesaisini gösteren manzumeler olarak kabul etmek gerekir.

Muammacılık geleneğinde, gizlenen ismin, muammanın başlığına yazılması âdettir. Nadir görülse de bazı örneklerde isim yerine muammanın çözümü için izlenmesi gereken usulün başlık olarak yazıldığına da rastlanmıştır. Selîsî ise söz konusu mecmuadaki muammalarını kırk yedi farklı isim, lakap üzerine yazmıştır. İlgili isim ve lakaplar şu şekildedir: Agâzâde, Abdülfettâh (2), Âhî, Alî, Âsımî, Atâzâde, Avnî (2), Ayaz (3), Bekr (3), Berkî, Cemâl (2), Dâvûd (2), Dânişî, Düstûr, Emîn, Emrî, Fehmî, Ferîdûn, Ganî, Halîl, Hamza (2), Hasan, Hecrî, Hüseyin, İbrâhim, İsâ, İslâm, Kadrî, Kâsım, Mehmed (2), Mesîh, Mustafâ, Nakşî (2), Nasûh, Nebî,

⁴ Bunlardan biri mükerrerdir. “Nakşî” ismine yazılmış aynı muamma mecmuada 57a ve 57b’de kayıtlıdır. 57a’daki “Emîn” ve “İbrâhim” ismine yazılmış iki muamma da muammeyatın haricinde 103b’de mükerrerdir.

Ni'metî, Nüveydî, Ömer, Receb (2), Sa'dî, Sâkî, Şu'ayb, Şeyh, Tâhir, Tâkî, Üveys, Va'dî, Velî (2). Selîsî, muammalarının üçünün içeriğinde kendi mahlasına da yer vermiştir.

Ni'metî, mecmuasında yer verdiği bazı muammaların çözüm yollarını sayfa kenarlarına kaydetmiştir. Selîsî muammalarından beşinin çözüm yolu da bu surette tespit edilmiştir. Bunların yanı sıra birçok muamma manzumesinin çözümünde anahtar kelimeler kırmızı mürekkeple çizilmiş ve mısraların altına çözümü kolaylaştıracak bazı işaretler konmuştur. Çözüm yolunu gösteren açıklamalar ve bu işaretler incelendiğinde Selîsî'nin dört temel muamma ameliyesi olan a'mâl-i tahsîlî, a'mâl-i tekmi'lî, a'mâl-i teshîlî ve a'mâl-i tezyîliye ait birçok tamiye usulünü kullandığını söylemek mümkündür.

Bu bölümdeki incelemenin devamında, mecmuada çözüm yolu açıklanmış olan beş muammanın günümüz Türkçesine, açıklamalı çevirisi ve mecmuadaki işaretlerden yola çıkılarak çözülen on dört muammanın çözüm yolu, şairin tamiye usullerini kullanma yöntemine dair ayrıntılı bilgi vermek için sunulmuştur:

Be-nâm-ı Şu'ayb

Yârdan görmişdi dil evvel egerçi 'âtîfet

Gördi çün mihrini tekrâr oldı bî-dil 'âkıbet (56b)

Muammalarda anılan yedi gezegen, isimlerinin sonundaki harfe işaret ederler; şems sin (س) kamer ra (ر) gibi. Beyitteki "Mihr" kelimesi ile sin harfi kastedilir, "çün" ise tashîf işaretidir yani noktasız harfin noktalanması ya da noktalı harfin noktalarının silinmesi ima edilir. Böylece elde edilen sin harfi (س) noktalanarak şin harfine (ش) dönüştürülür. Son harf kuralının yanı sıra güneş ve eş anlamlısı kelimeler ayn harfine (عين) de işaret etmektedir. "Tekrâr" kelimesi "mihr"den bir kere daha ayn harfinin rakamı⁵ olan (ع)'ın alınması gerektiğine işaret etmektedir. "Bî-dil" terki bindeki "dil" "bî" (بی) lafzının⁶ kalb edilmesine yani harflerinin yerlerinin değiştirilmesine işarettir, bu şekilde (یب) elde edilir. "Âkıbet" kelimesinin işaretiyle (یب) lafzı daha önce elde edilen (ش) ve (ع) harfinin sonuna eklenince (شعیب) Şu'ayb ismi bulunur.

Dāvūd

Nâm-ı Bârî zîkr iderler muttaşıl

Ḳalb-i ḥadd-i ḳalb ve ḳalb-i ḥadd-i dil (57b)

"Kalb" kelimesinin Arapça müteradifi "bâl"dir; bunun da haddi lâm harfi (ل) olup harfin ismi (لام) kalb edilince yani harflerinin yerleri değiştirilince "elem" (الم) elde edilir. "Elem" in Arapça eş anlamlısı "dâ" (داء)'dır. "Dil" in eş anlamlısı da "kalb" olup haddi yani sonu be harfidir (ب); bunun da ebceddeki karşılığı iki olup "dü" (دو) kastedilir. "Kalb" işaretiyle "dü" kelimesinin harflerinin yerleri değiştirilip (ود) lafzı elde edilir. (د) ve (و) birleştirilince Dāvūd ismi bulunur.

Be-nâm-ı 'Āşimî

⁵ Rakam ile, bir harfin yazıdaki işaret karşılığı kastedilmektedir. Elif: Harfin ismi; 1: Harfin rakamı gibi.

⁶ Burada lafız ile, tek başına anlamı olmayan, kelime ile anlamlı yapılar kastedilmektedir.

Kim disün yâre benüm yolında kırbân olduğum
Mihr-i bî-hadd de işitmez oldu nālân olduğum (58a)

“Mihr” kelimesiyle kastedilen ayn harfinin ismi (عين), “bî-hadd” olursa yani son harfi silinirse (عی) kalır. İçinde “İşitmez” kelimesinin Arapça eş anlamlısı olan asem (اصم), “de” lafzının işaretiyle (عی) lafzının içine alınınca (عاصمی) Âsımî ismi bulunur.

Be-nâm-ı Mesîh
Hayâl-i la‘l-i dil-dâr-ile olmuşdı gönül kınzil
Taşavvur itdi cā meyde diger-gün oldu âhîr dil (58a)

“Tasavvur” kelimesinin anlamı, şeylerin suretlerinin ortaya çıkmasıdır. “Sûret” kelimesi de noktalarla ilgili işlem yapılması anlamına gelen tashîf işaretidir böylece şey (شی) kelimesinin noktaları silinerek (سی) lafzı elde edilir. “İtdi cā meyde” ibaresinin bir kısmı “cā mey-de” şeklinde tahlîl edilerek (سی) lafzı, “mey” (می) kelimesinde “cā” “etti” yani mey kelimesinin içinde yer edindi ipucuyla (مسی) lafzı elde edilir.⁷ “Âhîr” kelimesinin “dili” yani ortasındaki hı harfi (خ) “diger-gün” ibaresiyle tashîf edilip ha harfine (ح) dönüştürülerek (مسی) lafzına eklenir ve böylece (مسیح) Mesîh ismi bulunur.

Be-nâm-ı Sa‘dî
İder dâ‘im vefâ vü mihri ni ol meh-likâ bî-hadd
Anuñ ihsânına haķ bu ki yokdur ey Selîsî ‘add (58b)

“Selîsî” (سلیسی) kelimesinin içindeki “yok”tan kasıt kelimenin Arapça eş anlamlısı olan “leys” tir (ليس); bu da Selîsî kelimesinden “yok” edilirse (سی) lafzı elde edilir ve add (عد) kelimesine eklenirse (سعدی) Sa‘dî ismi bulunur.

Mecmuada çözüm yolu açıklanan muammalar bunlarla sınırlıdır. Aşağıdaki muammalar ise mecmuadaki ipucu işaretlerinden yararlanılarak tarafımızca çözülmüştür:

Be-nâm-ı Muştafâ Efendi
Cenâb-ı hażret-i maĥdûm-ı pür-faẓl u feẓâyil kim
Îlâ-yevmi’l-kıyâm ide mu‘ammer hażret-i Bârî
Muştaffâ ola kıalbi cāh ile bî-şâne raĥm idüp
Ebed kıalbinde her fen muttaşıl görsün ruĥ-ı yâri (56b)

“Musaffâ” (مصفی) kelimesi çözümün anahtarıdır. “Şâne” kelimesi şekil benzerliği dolayısıyla şeddeye işaret eder. “Musaffâ”, “bî-şâne” edilirse yani tarağa benzeyen şedde

⁷ Bu çözüme göre fazladan bir ye (ی) harfi kalmaktadır.

kaldırılırsa (مصفی) lafzı elde edilir. Bu lafzın “kalbî” yani ortasına “câh” (جاه) kelimesinden hesab-ı cümel⁸ ile bulunan 9 sayısına karşılık gelen tı (ط) eklenirse (مصطفی) Mustafâ adı ortaya çıkar.

“Ebed” (ابد) kelimesinin “kalbinde”ki yani ortasındaki be harfî (ب) yerine “fen” (فن) kelimesi getirilirse (افند) lafzı elde edilir. “Görmek” kelimesi belirli bir kelimedeki harfin, bir diğerinin sonuna eklenmesine işarettir. “Ruh” kelimesi de bağlandığı kelimenin ilk harfinin alınması gerektiğini işaret eder, böylece “yâr” (يار) kelimesindeki (ی), (افند) lafzına eklenerek (افندی) bulunur ve (مصطفی افندی) Mustafâ Efendi ismi ortaya çıkar.

Be-nâm-ı Hüseyin

İltifât itsün dir iseñ rind-i bî-pā vü sere
Sen de ey dil ‘ izzet eyle nağş-ı zülf-i dilbere (56b)

Bu muammanın çözümünde “sen” (سن) kelimesi merkezdedir. “Ey” (ای) kelimesi “dil” kelimesinin işaretiyle kalb edilir yani harflerinin yerleri değiştirilerek (یا) lafzı bulunur, bu lafız ya harfinin ismidir ve harfin rakamı olan (ی) kastetmektedir. (ی), (سن) lafzının “dil”inde yani ortasında olursa (سین) lafzı elde edilir. “Zülf” ya da “nağş-ı zülf” teşbih yoluyla ha (ح) harfine işarettir. (ح) ve (سین) birleştirildiğinde (حسین) Hüseyin ismi bulunur.

Be-nâm-ı Nî‘ metî

Görür mâhı mihre muğârin hemân
Kaçan dil-şikeste olur ‘ aşıkân (57a)

“Mâhı” kelimesinin imlası balık anlamındaki (ماهی) “mâhî” ile aynıdır. Farsça “mâhî”nin Arapça eş anlamlısı “nûn”dur. “Nûn” aynı zamanda Arapçadaki (ن) harfinin isimlendirmesidir. “Mîhr” kelimesi ayn (ع) harfine işarettir. “Kaçan” kelimesi de Arapçadaki “metâ” (متی) kelimesini eş anlam yoluyla işaret eder. Bu harf ve lafızlar birleştirilince (نعمتی) lafzı bulunur. “Şikeste” kelimesi amâl-i tezyîliye dahil olan hareke işlemlerinden olup kesre ile okumaya işarettir. Böylece (نعمتی) Nî‘ metî ismi bulunur.

Be-nâm-ı Berķî

Gördi sîneñ küşâdedür dil-i zâr
Kodı bir dahı bir dürr-i şehvâr (57a)

Öncelikle “sîne” kelimesinin Farsça eş anlamlısı “ber” (بر) alınır. “Küşâdedür” (کشاده) kelimesi tahlîl edilerek (کشاده) ve (در) olmak üzere iki parçaya ayrılır. “Küşâde” amâl-i tezyîliden harekelemeye dair kurala göre kelimenin fetha ile okunmasına işarettir. “Der” ise Farsçada bulunma hâlini bildirir ve burada Arapçadaki eş anlamlısı olan “fî” (فی)’ye işarettir.

⁸ Harflerin sayı değerlerinin toplanmasına dayanan ebced hesabı.

İkinci mısradaki “dürr” kelimesi tashîf yani noktalama işlemi yapılması gerekliliğine dairdir. (فی) lafzına “bir tane daha inci” yani nokta konursa (قی) lafzı elde edilir. (بر) ve (قی) birleştirilerek (برقی) ismi bulunur.

Be-nâm-ı Kadrî

Nice bir derd-i hecr-ile zârî
Bize ‘arz eyle kâmetüñ bârî (57b)

“Kâmet” kelimesinin Arapçada eş anlamlısı “kad”dir (قد). “Bârî” kelimesi tahlîl edilince (ری) ve (ق) lafızlarına bölünmüş olur. “Bâ” bir bağlaç olarak “ile” anlamındadır. (قد) “ile” (ری) lafızları bir araya getirilirse (قدری) Kadrî ismi bulunur.

Be-nâm-ı Halîl

Mülk-i ‘ışkuñ olur gönül şâhı
‘Asker-i dil alursa ol mâhı (57a)

“Asker” kelimesi ile süvari birliği anlamına da gelen “hayl” (خیل) kelimesi ima edilmiştir. “Dil” işaretiyle (خیل) kelimesi kalb-i ba’z edilip yani bazı harflerinin yeri değiştirilip (خلى) lafzı elde edilir. “Mâh” ay yani otuz gün olmakla otuzun ebceddeki karşılığı olan lam harfine (ل) işarettir, (خلى) lafzıyla birleştirilince (خلیل) Halîl ismi bulunur.

‘Abdü’l-fettâh

Mu‘îd-i ser-bürehne bî-dil oldı girdi meydâna
Hezâr-ile yine çün tâcî buldı anda hem şâne (57b)

“Mu‘îd” (معيد) “ser-bürehne” yani başı çıplak kalırsa baş harfi silinir ve (عید) lafzı elde edilir; bunun “bî-dil” olmasından kasıt ortasındaki ye (ی) harfinin bir noktasının silinmesidir, böylece (عید) kalır. Farsça “hezâr” kelimesinin Arapça eş anlamlısı “elf”tir (الف). “Tâc” kelimesinin önündeki “çün” edatı tashîfe yani, “tâc”ın son harfinin noktasının silinip (تآح) lafzının alınmasına işarettir. Tarak anlamındaki “şâne” kelimesi de a’mâl-i tezyîlîden harekelemeye dair olup kelimenin şeddeli okunması gerektiğini söyler, ilgili lafızlar birleştirilerek (عبدالفتاح) Abdu’l-fettâh ismi bulunur.

Be-nâm-ı Düstûr

Necm arasında olmaz isem ğam degül kırân
Düşvâr olur senüñle meh eylerse iktirân (57b)

“Düşvâr” tahlîl edilip iki parçaya ayrıldığında “düş-vâr” (دش)+(وار) olur yani (دش) gibi olan (دس) lafzı kastedilir. “Sen” kelimesinin Farsça eş anlamlısı olan to (تو) ve muammalarda, gezegenlerin son harflerine işaret eden ipucuna göre “meh” kelimesinin eş anlamlısı “kamer”in son harfi ra (ر), (دس) lafzıyla birleştirilince (دستور) Düstûr ismi bulunur.

Be-ism-i Va'dî

Virür gül mihre başın gerçi cānā
Şikest olur şitâda bî-ser ü pā (58a)

Farsça bir kelime olan “gül”ün Arapça eş anlamlısı “verd”dir (ورد). “Mihr” ve güneşe dair kelimelerin işaret ettiği harflerden olan ayn (ع) harfine “verd” kelimesi “başını verirse” yani baş harfini verirse (و) lafzı elde edilir ve Arapça “şitâ” kelimesinin Farsça eş anlamlısı olan “dey” (دى) ile birleştirilince (وعدى) Va'dî ismi bulunur.

Be-nām-ı Takî

Ġam degül olsa göñül mest ü ħarāb
Gördi çün dürd-i şarāb-ile kebāb (58a)

“Dürd” tortu, “şarāb”ın dibinde olmakla kelimenin sonundaki be harfine (ب) işaret eder, bu da “çün” işaretiyle tashîf edilerek yani noktaları değiştirilerek te harfine (ت) dönüştürülür. “Kebāb” kelimesi de tahlîl edilerek “ke-bāb” şeklinde Arapçada “bāb gibi” anlamına gelecek şekilde iki parçaya ayrılır. “Bāb gibi” olan kapı anlamındaki “bāb”ın Farsçadaki karşılığı “der”dir; “der” aynı zamanda bulunma hâlidir ve bunun Arapçadaki eş anlamlısı ise fî (فى)dir; bu da yine “çün” işaretiyle tashîf edilip bir nokta eklenerek (قى) lafzına dönüştürülüp (ت) ile birleştirilince (تقى) Takî ismi bulunur.

Be-nām-ı 'Abdü'l-fettâh

Çü nısf-ı ğabġabıyla zülfini izhâr ider dil-dâr
Görince bendesi bî-dil olur feryād idüp her bār (58b)

“Nısf-ı gabgab” ile “gabgab”ın tahlîl edilip yarısının (غ) alınması gerektiği ima edilir; bu da “çü” işaretiyle tashîf edilip noktası silinerek (ع) lafzı bulunur. “Zülf”ten kasıt teşbîh yoluyla dal harfinin isimlendirmesi olan (دال) lafzıdır. “Bendesi” tahlîl edilip (سى) lafzı alınır ve “bî-dil”den (بى) lafzı alınarak “sîbi” yani elması kelimesinden eş anlam yoluyla Arapçadaki karşılığı olan tuffâh (طفاح) kelimesi bulunarak “dil” işaretiyle kalb edilir yani harflerinin yerleri değiştirilerek “fettâh” (فتاح) kelimesi elde edilir. (ع), (دال) ve (فتاح) lafızları birleştirilerek (عبدالفتاح) Abdu'l-fettâh ismi bulunur.

Be-nām-ı Cemāl

Bağmadum gerçi ruh-ı dil-dârı gördükde dilā
Çün ħam-ı zülfin görüp nāçār meyl itdüm aña (58b)

“Ham” (خم) kelimesi çü işaretiyle tashîf edilerek noktaları değiştirilir, “cem” (جم) lafzı bulunur. “Zülf”ten kasıtlı teşbîh yoluyla dal harfinin ismi olan (دال) lafzıdır. “Çâr” kelimesi

Farsçada aynı zamanda dört sayısının ismidir, “nâ-çâr” bu anlamda okununca “dört olmadan” gibi bir anlama gelir ve dördün ebceddeki karşılığı dal (د) harfi olduğu için (دال) lafzından silinerek elde edilen (ال) lafzı (جم) ile birleştirilerek (جمال) Cemâl ismi bulunur.

Be-nâm-ı Naşûh

Hâl-i zamâne böyle-durur ey Selîsî kim

Kimi cefâ çeker kimi olur şafâda hep

Dünyâyı şuya ğark iden aldırır gönlünü

Dil-teşne buldı istedüğün dilde bî-nağb (58b)

“Gark” ile kastedilen telmih yoluyla Nûh’tur (نوح). “Teşne” olanın “istediği” ile ima edilen “su”dur (صو). “Su” (صو) “dil” işaretiyle (نوح) kelimesinin ortasına getirilirse (نصوح) Nasûh ismi bulunur.

Be-nâm-ı Bekr (Ebû Bekr isminedir)

‘Adû düşnâm iderse ey Selîsî eyleme zârî

Çü derde şabr iden âhîr işitmez kavî-i ağyârı (58b)

“Derde sabr eden” ile telmihen “Eyyûb” kastedilmiş olup “çün” işaretiyle tashîf edilerek noktaları değiştirilerek (ابوب) alınıp “işitmez” kelimesinin Arapçadaki eş anlamlısı olan ker (كر) ile birleştirilerek (ابو بكر) Ebû Bekr ismi bulunur.

Açıklamalı çözüm yolları ve işaretlerden yola çıkılarak bulunmuş çözüm örnekleri incelendiğinde Selîsî’nin muammalarındaki şifreleme derecesinin orta düzeyde olduğunu söylemek mümkündür ki bu da muammacılıkta makbul görünen ne çok kolay ne de çözülmesi imkânsız olmalı şeklinde tarif edilen ayara uygundur.

Sonuç

XVII. yüzyıl Türk edebiyatında *Ravza-i Evliyâ* adlı vefeyatnâmesi ile tanınan Selîsî, Baldırzâde Mehmed Efendi, gerek muammaları gerekse muhtasar bir muamma risalesi sayılabilecek *Der Teşbîhât-ı Mu‘ammâi*’siyle muammacılık geleneğinde anılması gereken bir isimdir. Adındaki “teşbîhât” vurgusuna rağmen bu risale yalnızca muammalarda sıklıkla kullanılan benzetmelere dair değildir; teşbîhin de içerisinde yer aldığı a‘mâl-i tahsîlînin yanı sıra diğer temel tamiye usullerinden a‘mâl-i tekmîlî, a‘mâl-i teshîlî ve a‘mâl-i tezyîlîye dair dair örnekli kısa açıklamalardan müteşekkil, uygulamaya yönelik muhtasar bir muamma kılavuzudur.

Risalenin bulunduğu mecmuada muammeyat başlığı altında Selîsî’nin biri mükerrer olmak üzere altmış muamması kayıtlıdır. Bunların çoğu beyit nazım biriminde yazılmış musarra müfretler olmakla birlikte aralarında kıta nazım biçimiyle yazılmış olanları da vardır. Muammalarda kullanılan vezinlerin dağılımına bakıldığında çeşitliliğin sınırlı kaldığı görülmektedir. Önemli sayıdaki beyitte kısa vezinlerin tercih edilmesi, bu manzumelerin edebî

kaygıdan ziyade muammanın gereklerini yerine getirmek üzere nazmedildiğini düşündürmekte, manzumelerin içerik tekrarları da bu yorumu desteklemektedir. Selîsî'nin muammaları, tamiyeye dair remizler ve işaretler bir kenara bırakılırsa, klasik tarzda söyleyişe sahiptir.

Mecmuada yer alan hall yolları ve işaretlerden yola çıkılarak çözülmüş muammalar incelendiğinde Selîsî'nin dört temel tamiye başlığındaki birçok usulü kullanmak suretiyle türün kendine has yöntemlerinde çeşitliliği sağladığı görülmektedir. Hall yolları gösterilen muammaların, zorluk dereceleri bakımından muammacılıkta makbul bulunan, çözümü ne çok zor ne de çok kolay olan orta seviyede şifrelendiklerini söylemek mümkündür.

Selîsî Baldırzâde Mehmed Efendi'nin muammacılığı, türü, risalesiyle teorik, manzumeleriyle pratik yönden ele almak özelliğiyle muamma araştırmaları için dikkat çekici bir çerçeve oluşturmaktadır. Bir muammacının, muamma tertibi ve halline dair bir metin yazmış olması, düğünden çözüme uygulamayı yapan kişinin tercihlerinin bizzat görülebilmesi açısından önemlidir. Bu sebeple adı geçen metinlerin transkripsiyonlu ve diliçi çevirileri ve mecmuanın ilgili kısımlarının tıpkıbasımlarının neşri, muamma türüne dair araştırmalara katkı sağlaması umularak bu çalışmanın ekinde sunulmuştur.

Extended Abstract

Muamma, which is defined as a word that indirectly refers to a name in a poem employing a symbol, allusion, or sign, was adopted as a genre in Turkish literature in the 16th century. This eclectic poetry practice, which brings together many disciplines, such as lexicology, rhetoric, and abjad, was called “fenn-i muamma” by biographic and bibliographical sources such as tazkiras, and was seen as close to riddle and chronogram writing in terms of method. It is possible to divide the works included in the muamma genre into two: muammas, that is, poems with names hidden inside, and muamma treatises explaining the encryption methods on how to hide and reveal these names. The tradition of muamma continued until the 20th century, and muamma poems were included in poetry collections or anthologies called mecmuas as well as diwans. Muamma did not remain a genre only in written literature but also an entertainment for the literary circles. Encrypting and decrypting muamma brought together poetry enthusiasts as a pastime; literary circles were formed around this genre, and even muamma coffeehouses emerged. Considering the compiler of the mecmua, which includes the texts that are the subject of this study and the poets whose works in the mecmua, it is possible to claim the existence of a muamma writers circle in Bursa, one of the great cities of the Ottoman Empire. In the 17th century, Baldırzâde Mehmed Efendi from Bursa, with the pseudonym Selîsî, wrote muammas and a treatise on muamma besides many of his biographical, rhetorical, religious, historical, and literary works. These muammas and treatise are included in the mecmua compiled by Nimetî of Bursa, who was also a poet who was written muammas. In this study, after an introduction about the emergence and development of the muamma genre in Turkish literature, information about Selîsî's life and works was given in the first section, the content of the mentioned mecmua was presented in the second section, Selîsî's treatise on muamma was introduced in the third section, the form and content of his muammas were examined, and encryption and decryption ways were explained.

Baldırzâde Mehmed Efendi, who took the pseudonym Selîsî, was born in 1568. Mehmed Efendi, who was a native of Bursa, worked as a mudarris and kadi in cities such as Bursa, Istanbul, and Mecca. The grave of Selîsî, who died in 1650, lies in Bursa. His most famous work

is *Ravza-i Evliyâ*, a biographical work on important figures of Bursa. Selîsî also has works such as *Hâşiye alâ Şerhi'l-Miftâh*; *Fazâ'il-i Haremeyn-i Şerîfeyeyn*; *Cevâmiu'l-Meşâyihîn*; *Hâşiyetü'l-Eşbâh*; *Târîh-i Mekke*; *Kitâbü's-Sakk*; *Binâ-yı Ka'be'ye Dair Üç Risâle*; ve *Eşrefoğlu Menâkıbı*.

The mecmua containing treatises and muammas, which are the subject of this article, is a manuscript of approximately 200 leaves, registered with number 28 HK 3647 in the Giresun Provincial Public Library collection, which was moved to the Süleymaniye Manuscripts Library. This manuscript, with old registration number 34 Sü-Girs 179, measures 20x12-14x8.5 cm and is in black leather binding. It is a mecmua in which Turkish and Persian muammas belong to different poets, riddles, treatises of muamma, and notes on encryption procedures in poems. In addition to these, there is a short text on pharmacy, titled *Şifâü'l-Fevâ'idîn*, *Mesâi'l-i Tıbbiyye* belonging to Fazluddîn Zeyne'l-Âbidînü't-Tabîb in the collection.

There are exemplary explanations about the four main procedures of muamma in Selîsî's short treatise, which is titled *Der Teşbihât-ı Mu'ammâi* in this mecmua. This treatise is easy to understand and provides beginner-level information for muamma encryption and decryption. In the same collection, there are 61 muammas of Selîsî, one of which is repeated. These were written by referring to 47 different names and composed of 12 different meters. Ni'metî recorded the decryption methods of some of the muammas in his collection in the margins of the page; the solution of five of Selîsî's muammas was explained in this way. In addition to these records, in the solution of many muammas, clues, and hints were drawn with red ink, and some signs were placed under the lines to facilitate the decryption. The decrypting method of the 14 muammas solved using these signs was explained as an example.

Selîsî Baldırzâde Mehmed Efendi's muamma writing is a case that constitutes a remarkable framework for muamma research theoretically with his treatise and practically with his muammas. The fact that a muamma writer also wrote a treatise on the encryption and decryption of muamma is important to see the author's choices. For this reason, transcriptions and intralingual translations of the aforementioned texts and the publication of facsimiles of the relevant parts of the collection were presented in the appendix of this study in the hope that it will contribute to research on the genre of muamma.

Kaynakça

- Abdülkadiroğlu, A. (1985). *Nuhbetü'l-Âsâr li Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*. Gazi Üniversitesi.
- Abdülkadiroğlu, A. (1992). Baldırzâde Mehmed Efendi. *İslam Ansiklopedisi*. (C. V, 8-9). Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Aksoyak, İ.H. (2015). Selîsî/Mehmed, Baldır-zâde Şeyh Mehmed Selîsî Efendi b. Mustafa Efendi b. Tokadî Ali Dede. *Türk Edebiyatında İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/selisi-mehmed-baldirzade-seyh-mehmed>
- Arslan, M. (2019). Divan Edebiyatında Muamma Çözülmüş Muamma Örnekleri ve Muamma Çözüm Teknikleri. H. İ. Delice, M. Erdoğan Taş, H. Yekbaş (ed.). *Prof. Dr. Mehmet Arslan'a armağan*. (76-169). Cumhuriyet Üniversitesi. <https://acikerisim.cumhuriyet.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12418/12049>

- Arslan, Ö. (2022a). 17th-Century Poet Ni'metî's Muamma Ghazal and Its Explanatory Decryption. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 8(3), 1824-1836.
- Arslan, Ö. (2022b). XVI. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Eleştirel Kaynaklarında Üslup/Tarz Kavramının Değerlendirilme Biçimleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 29, 178-215.
- Aydemir, Y. (1999). Esirî'nin Bağdat Şehrâşûbu. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Dr. Himmet Biray Özel Sayısı, 446-475.
- Baş, M. K. (1999). *Lâmiî Çelebi'nin Şerh-i Muammeyât alâ Esmâ-i Hüsnâ'sı*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Bilkan, A. F. (2000). *Türk Edebiyatında Muamma*. Akçağ Yay..
- Büyükkaracı Yılmaz, F. (2013). On Yedinci Yüzyıldan Bir Kırkambar: Baldırzâde Ailesine Ait Bir Mecmua. *Turkish Studies*. 8(1), 549-578.
- Çapan, P. (2005). *Nuhbetü'l-Âsâr min Fevâidi'l-Eş'âr (İnceleme-Metin-İndeks)*. AKM Yay..
- Çeçen, H. & Sağlam, A. (2019). *Risâle-i Muammâ-Muamma Risalesi (Rumûzî Mustafa)*. DBY.
- Çelik, B. (2018). Derzi-zâde Ulvî ve Manisa Şehrengizi. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 2(39), 223-290.
- Çelebioğlu, Â. (1979). Muammalara Dair. *Türk Kültürü Dergisi*, 201-202-203, 422-427.
- Çelebioğlu, Â. (1999). *Türk Edebiyatında Mesnevi*. Kitabevi Yay.
- Elbir, B. (2009). Türk Edebiyatında Muamma ve Surûrî'nin Bir Muamma Şerhi. *Turkish Studies*. 4(6), 82-94.
- Gök, T. (2016). Fakîrî'nin İstanbul Şehrengizi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı* 14(21), 233-282.
- Güzel, B. (2018). *Kemiksiz-zâde Safvet Mustafa Nuhbetü'l-Âsâr fî Ferâ'idü'l-Eş'âr*. TTK Yay..
- Hızlı, M. & Yurtsever, M. (2000). *Ravza-i Evliya Bursa Vefeyatnameleri*. Arasta Yay.
- Kam, Ö. F. (2022). Kınalızâde Ali Çelebi. trc. Bilal Alpaydın. M. Samsakçı & S. Güldürmez (ed.). *Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası Seçme Makaleler*. (163-183). İstanbul Üniversitesi Yay.
- Kaçar, M. (2020). *Tercüme-i Hizânetü'l-Edeb, İzahlı ve Örnekli Belagat Terimleri Sözlüğü*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yay.
- Kaçar, M. (2021). Mollâ Câmî'nin Manzume-i Muammâ'sına Salâhaddin Uşşâkî Tarafından Yapılan Şerh. T. Karaayak & U. Uzunkaya (ed.). *Esengü Bitig, Doğumunun 60. Yılında Zühal Ölmez Armağanı*. (473-484). Kesit Yay.
- Kaya, H. (2013). Divan Şiirinde Harf ve Kelime Oyunlarına Dair Bir Tasnif Denemesi. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi TUDED*, 48, 71-114.
- Koçoğlu, T. (2016). 18. Asırda Yazılmış Münşiyâne/Üslûb-ı Âlî Nesir ve Mensur Muammâ Örneği Bir Eser: Şefik-Nâme. *Hikmet*, 3, 101-112.
- Koçu, R. E. (1947). İstanbul Kahvehaneleri. *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Dergisi*, Ekim 1947, 11-15.

- Mehmed Süreyyâ (1308-11). *Sicill-i Osmânî*. C. IV. Matbaa-i Amire.
- Öntürk, T. (2017). Türk Edebiyatında Muamma ve Sürûrî'nin 'Şerh-i Muammeyât-ı Mîr Hüseyin' Adlı Eseri. *Türk Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi* 1(11), 222-239.
- Saraç, M. A. Y. (2005). Muamma (Türk edebiyatı). *İslam Ansiklopedisi*. (C. XXX, 320-321). Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Saraç, M. A. Y. (1997). Muamma ve Divan Edebiyatındaki Seyri. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi TUDED*, 27, 297-308.
- Saraç, M. A. Y. (2016). *Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri*. TÜBA Yay.
- Şahin, O. (2016). Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin Muamma Şerhlerine Dair. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16(2), 155-179.
- Tarlan, A. N. (1936). *Divan Edebiyatında Muamma*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Top, Y. (2014). Bursalı Seyyid Nakîb-zâde Ni'metî (ö. H.1060?/M.1650?)'nin Muammâ Mecmuâsı ve Muammâları, *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi UHİVE*, 2(5), 265-348.
- Yakıt, İ. (2010) *Türk İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*. Ötüken Neşriyat.
- Yavuz, K. (2007). *Mu'înî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si*. Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırma ve Uygulama Merkezi Yay.
- Yavuz, K. (1998). Nihani'nin Sultan I. Selim Adına Yazdığı Muammalı Kasidesi ve Çözümü. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi TUDED*, 28, 547-583.
- Yazar, S. (2011). *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Yıldız, E. (2018). Mecmualardan Hareketle Baldırzâde Selîsî'nin Şiirleri. *Mecmua*, (6), 96-135.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Ek 1: Selîsî'nin muamma risalesi ve muammeyatının transkripsiyonlu ve diliçi çevirileri

(102b) Hûve'l-fettâh el-Feyyâz

Der Teşbihât-ı Mu'ammâ li-Mevlânâ Baldır-zâde Efendi Selemallâhu Te'âlâ

Bilgil ki dehân yâ nâkş-ı dehân zîkr iderler mîm murâd olunur. Ve ebrû yâ nâkş-ı ebrû zîkr olunur nûn ve râ murâd olunur. Ve kıdd ve kâmet ve rîsmândan elif murâd olunur. Ve tîr ü kalem ve serv ü çemen ve şimşâd ve nîze ve şem' ve kilik ve tel ve bunuñ emşâli zîkr olunur murâd elif'dür. Ve kemân dirler yâ ve hâ murâddur. Ve zülf dirler dâl ve cîm ve lâm murâddur. Ve kâh-ı zülfden murâd şaşt olur ve şaştan murâd sîn'dür. Ve balık zîkr olunur murâd nûn'dur. Ve çeşm dirler luğat hasebiyle 'ayn ve müşâbehet hasebiyle şâd murâd olunur. Ve iki dîde dinür hâ murâddur. Ve dendân dirler sîn murâddur. Ve hâl ve hürde ve nuql ve kevkeb ve dâne ve jâle ve kaçre ve güher ve dürr ve dâğ ve dirhem ve mâl ve çîn ve mekes ve şıfr ve 'araç ve kûy ve bunların emşâli zîkr olunur nokta murâddur. Ve leb ve kerân ve kenâr ve sū ve hadd ve kûşe ve cânib ve taraf ve künc ve bunların emşâli zîkr olunur kelimenün iki tarafından bir harf murâd olunur. Ve kadem ve pâyân ve pây ve hadd ve dâmen ve berg ve peykân ve bunların emşâli zîkr olunur muṭlaḳâ âhir-i kelime murâd olunur. Ve farḳ ve ser ve tâc ve ruḥ ve rû ve efser ve ceyb ve şâḥ ve maṭla' ve ibtidâ ve âgâz ve bunların mişilleri zîkr olunur muṭlaḳâ kelimenün evveli murâd olunur. Ve güm ve ne ve kütâh ve firâḳ-şüd ve cüdâ-şüd ve nâkış ve mehcür ve bunların emşâli zîkr olunur kelimedden bir harfün veyâ noktanun nokşânını murâd iderler. Ve dil ve ḳalb ve maḳlûb ve tâb (103a) ve gerdân-geşt ve devr ve gird ve ser-nigün ve mu'allâḳ ve 'aks ve ma'kûs ve gönül ve bunların mânendi zîkr olunur kelimenün ḳalb-i küll ile ḳalb olunması murâd olunur. Ve perişân ve âşüfte ve şifte ve berhem-zede ve sevdâ-girifte ve bunların mânendi zîkr olunur kelimenün ḳalb-i ba'z ile ḳalb olunması murâd olunur. Ve şekl ve resm ve sevdâ ve şâne ve nâkş ve şüret ve taḣḣîf ve hey'et ve bunların mânendi zîkr olunur murâd tecnîs-i ḥaṭṭdur ki (ب) olsa (ت) murâd olunur ve bunuñ gibi. (Ve nişân daḣı âdâb-ı taḣḣîfdendür ve “gehi”⁹ ve “veş” böyledür.) Ve daḣı bilgil ki 'Arabî zîkr olunur Fârisî murâd olur ve 'aksî daḣı murâd olur, Türkî zîkr olunur 'Arabî veyâ Fârisî murâd olunur. (Ve 'Arabî zîkr olunur Türkî murâd olunur Mîr Hüseyn mu'ammâlarında câ-be-câ vardır.) Ve daḣı lafz-ı dil ü cân ve ḳalb ü miyân ve evsât u vaşat ve bunların emşâli zîkr olunur kelimenün ortası murâd olunur. Gerek müfred gerek mürekkeb ve gâh bir ism zîkr olunur hemân ol ism murâd olur. Ve daḣı nıṣf u nîme ve şaṭr ve bunlarclayın zîkr olunur nıṣf-ı kelime murâd olur; yâ nıṣf-ı kelimeyi âhiri üzerine ziyâde itmek murâd olur. Ve gâh olur ki sâl zîkr iderler altı yüz altmış¹⁰ 'aded eyyâm murâd olunur. Ve lafz-ı meh zîkr olunur otuz gün tamâm murâd olunur. (Ve sî daḣı murâd olunur.) Ve gâh mâh-ı nev zîkr olunur hilâl murâd olunur ki andan nûn murâd olunur. Ve lafz-ı âb zîkr olunur mâ murâd olur. (Gâh olur “yâ” dirler ḳavs i'tibâriyla hâ murâd iderler ve “yâ”dan terâdüf i'tibâriyla “'em” murâd iderler.) Ve

⁹ Muammacılıkta teşbih edatları ve ekleri tashîfe işarettir, buradaki “gehi”nin “gibi” kastıyla yanlış yazılmış olma ihtimali vardır.

¹⁰ Üç yüz altmış sayısı kastedilmiş olmalıdır.

mu‘ ammâda harf-i müşedded ve muhaffef bir hükmedür. Ve gâh olur bir ‘ adedi bir ‘ adede darb iderler. Ve dahı bir lafz ki hisâb üzere delâlet ider anuñ Türkîsini girü hisâb iderler hisâb-ı teheccî üzere tâ ol ki maķşuddur hâşıl olunca.

Nuķile min haţţî’l-mevle’l-kāmili’l-‘ālîmi’n-nihırî Mevlânâ Selîsî Efendi eş-Şehîr Beyne’l-‘ulemâi’s-sâde bi-Baldır-zâde nâle murâdihi fi ķaşrı’l-ma‘rûf be-köşk-i ‘ Abdü’l-Mü’min el-vâķı‘ bi-medîneti Buruseti’l-maħrûse fi’l-yevmi’l-hâmis ‘ aşere min şevvâli’l-mükerrerem li-seneti ħamse ve ‘ erba‘îne ve elf.

Sırları Çözen ve Çoğaltan Allah’ın Adıyla

Mevlânâ Baldırzâde Efendi’nin (Yüce Allah selamet versin) Muammaya Dair Teşbihler Üzerine Notları

Bil ki dehân ya da nakş-ı dehân dediklerinde mîm harfî kastedilir ve ebrû ya da nakş-ı ebrû dediklerinde nûn ya da râ harfleri; kad, kâmet, rîsmân ile elif harfî; tîr, kalem, serv, çemen, şimşâd, nîze, şem‘, kilik, tel ve benzerleri söylendiğinde elif harfî; kemân denince ya ve ha harfleri; zülf denince dal, cim ve lam harfleri şekil benzerliği yoluyla kastedilir.

Kâh-ı zülf ile şast yani 60 sayısı kastedilir ve sayının ebceddeki karşılığı olan sin harfine işaret edilir.

Balık dendiğinde Arapçadaki müteradifi olan nûn kelimesi harfin isimlendirmesi olarak kabul edilip harfin yazımı olan nun (ن) kastedilir. Çeşm dendiğinde sözlükteki karşılığı dolayısıyla müteradifi ‘ayn kelimesinin isimlendirmesinden yazımı düşünülerek ayın (ع) harfî ve şekil yönüyle göze benzerliği dolayısıyla sad (ص) harfî kastedilir. İki göz dendiğinde şekil benzerliği dolayısıyla he harfî (ه); dendân dendiğinde de aynı sebeple sin harfî (س) kastedilir.

Hâl, hurde, nukl, kevkeb, dâne, jâle, katre, Güher, dürr, dâg, dirhem, mâl, çîn, mekes, sıfır, arak, kûy ve bunların benzerleri ile harflere getirilecek ya da harflerden silinecek noktalar kastedilir.

Leb, kerân, kenâr, sû, hadd, kûşe, cânib, taraf, künc ve bunların benzerleri söylenirse kelimenin başındaki ya da sonundaki harfe işaret edilir. Kadem, pâyân, pây, hadd, dâmen, berg, peykân ve bunların benzerleri söylenirse mutlaka kelimenin son harfine işaret edilir. Fark, ser, tâc, ruh, rû, efser, ceyb, şâh, matla‘, ibtidâ, âgâz ve bunların benzerleri söylenirse mutlaka kelimenin baş harfine işaret edilir.

Güm, ne, kütâh, firâk-şüd, cüdâ-şüd, nâkıs, mehcûr ve bunların benzerleri söylenirse kelimedden bir harfin veya noktanın eksiltileceğine işarettir.

Dil, kalb, maklûb, tâb, gerdân-geşt, devr, gird, ser-nigûn, mu‘allak, aks, ma‘kûs, gönül ve bunların benzerleri söylenirse kelimenin kalb-i küll ile kalb edilmesine yani bütün harflerinin yerlerinin değiştirilmesi gerektiğine işarettir. Perîşân, âşüfte, şifte, berhem-zede, sevdâ-girifte ve bunların benzerleri söylenirse kelimenin kalb-i ba‘z ile kalb edilmesine yani bazı harflerinin yerlerinin değiştirilmesi gerektiğine işarettir.

Şekl, resm, sevdâ, şâne, nakş, suret, tashîf, hey‘et ve bunların benzerleri söylenirse tecnîs-i hat kastedilir yani yazılışı benzer be (ب), te (ت) gibi harflerin birbirlerinin yerine kullanılması gerektiği kastedilir. (Nişân kelimesi tashîf işaretlerinden biridir, gibi ve veş de böyledir.)

Bunların yanı sıra bil ki Arapça bir kelime söylendiğinde onun Farsçası kastedilir, bunun tam tersi de söz konusudur; Türkçe kelime geçtiğinde Arapça veya Farsça eş anlamlısı da kastediliyor olabilir. (Mîr

Hüseyin'in muammalarında yer yer görüldüğü üzere Arapça bir kelime geçtiğinde Türkçesi de kastediliyor olabilir.)

Dil, can, kalb, miyân, evsât, vasat ve bunların benzerleri söylenirse kelimenin ortasına işaret edilir.

Müfred, mürekkeb ve bazen bir isim söylenirse o ismin kendisi kastedilir ve de nısf, nîme, şatr ve bunlar gibi kelimeler geçerse kelimenin yarısına işaret edilir ya da kelimenin yarısını, kelimenin sonuna eklemek gerektiği kastedilir.

Bazen sâl kelimesi söylendiğinde üç yüz altmış gün; mâh kelimesi söylendiğinde otuz gün kastedilir (bu şekilde sî kelimesine de işaret edilebilir).

Bazen mâh-ı nev denir ve bununla hilâle işaret edilerek şekil benzerliği dolayısıyla nun harfî (ن) kastedilir.

Âb kelimesi söylenirse müteradîfi olan mâ kelimesi kastedilir.

Muammacılıkta şeddelenmiş ve cezimlenmiş harfler aynı hükümdedir.

Gizlenen ismin harflerini çıkarabilmek için bazen, bir sayıyı bir başka sayı ile çarpmak gerekir. Muammada ebced hesabı yapılmasına işaret eden bir kelime vasıtasıyla kelimenin Türkçesinin hecelerini sayarak hesaplama yoluyla da sonuca ulaşılabilir.

1045 senesi, aziz Şevval ayının 15. günü [23 Mart 1636] büyük Bursa şehrinde bulunan ve Abdülmümin Köşkü adıyla bilinen kasırda bilgin âlim kâmillerden, seyyit ulema arasında Bursalı Baldırzâde Efendi adıyla meşhur Mevlâna Mehmed Efendi'nin -muradı yerine gelsin- kendi yazısından nakledilmiştir.

(56b) Mu‘ammeyât lil-mevle’l-‘âlimi’n-nihîrîr Mevlânâ Mehemmed Efendi el- Ma‘rûf Beyne’l-fuzâlâi’s-sâde bi-Baldır-zâde Efendi el-Burusevî Sellemehullâhu Te‘âlâ ve İbķâhu
(Ba‘zı mu‘ammâlarında mahlaşı Selîsî olmak münfehim olur.)

[1] Be-nâm-ı Mehemmed Efendi

[fe‘ilâtün / mefâ‘ilün / fe‘ilün]

‘Âşıķuñ nâr-ı âh-ı pür-dûdı
Yakdı bu çarķı-ı vahşet-âbâdı

Hûn-ı dil olmağa aña muhtâc
Kâlb-i ‘aks-i bekâ olur bâdî

[2] Be-nâm-ı Muştafâ Efendi

[mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün]

Cenâb-ı hâzret-i maḥdûm-ı pür-faẓl u feẓâyil kim
İlâ-yevmi’l-kıyâm ide mu‘ammer hâzret-i Bârî

Muṣaffâ ola kâlb-i câh ile bî-şâne raḥm idüp
Ebed kâlbinde her fen muttaşıl görsün ruḥ-ı yâri

[3] Be-nâm-ı ‘İsî

[fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün]

Her kaçan yâr-ile bezm-i ḥâs olur
Sînede dil şevķ-ile rakķâs olur

[4] Be-nâm-ı Bekr

[fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün]

Eylemezsin ey gönül feryâd u zâr
Sînede yokdur gibi ‘aşķ-ı nigâr

(56b) Bilgin âlimlerden, seyyit fazıllar arasında Bursalı Baldırzâde Efendi -Yüce Allah selamet versin, baki kulsın- olarak bilinen Mevlânâ Mehemmed Efendinin Muammaları (Bazı muammalarından, mahlasının Selîsî olduğu anlaşılmaktadır.)

[1] Âşığın dumanlı ahının ateşi, bu vahşeti bol feleği yaktı; bekâ [kelimesinin] zıttının [harflerinin] yerlerinin değiştirilmesi, gönül kanının ona muhtaç olmasına sebep olur.

[2] Yaradan, faziletlerle dolu [babanın] oğlu [olan] hazrete, kıyamet gününe dek ömürler versin; şanı olmayana merhamet ederek kalbi makam [kazanıp] saflık bulsun [ve] onun kalbinde sonsuza dek her fen, sevgilinin yüzünü görerek [olgunluğa erişsin].

[3] Ne zaman yâr ile özel bezm kurulsa sinede gönül, aşķ ile rakkas olur.

[4] Ey gönül, feryat edip ağlamazsın; [galiba] gönlünde [o] nigarın aşķı yok gibidir.

[5] Be-nâm-ı Hüseyn

[fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlün]

İltifât itsün dir iseñ rind-i bî-pâ vü sere
Sen de ey dil ' izzet eyle naķş-ı zülf-i dilbere

[6] Be-nâm-ı Şu' ayb

[fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlün]

Yârdan görmişdi dil evvel egerçi ' âtıfet
Gördi çün mihrini tekrâr oldı bî-dil ' âķıbet

[7] Be-nâm-ı Ayaz

[müfte'îlün / müfte'îlün / fâ'îlün]

Eyler idi olsa eger derd-nâk
Bencileyin ser ü giribânı çâk

[8] Ve lehu Be-nâm-ı Emrî

[fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlün]

Eşk-i çeşmüm ki olupdur rîzân
Oldı deryâ-yı dilümde mercân

[9] Be-nâm-ı Hamza

[fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlün]

Yüzden itdi müjesi tîrini yolda çü nihân
Oldı hâl-i ruķı soñra ser-i râh üzre ' ayân

[10] Be-nâm-ı Ferîdün

[mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'ûlün]

Olupdur bendesi olmağa ' âzim
Kapusında meh olmuşdı mülâzım

[5] Ey gönül, [dilber] yoksul ve çıplak rinde iltifât etsin dersin sen de dilberin saçının görünen ucuna kıymet ver.

[6] Gönül gerçi önce yârdan ihsan gördüyse de sevgisini görünce sonunda tekrar gönlünü kaptırdı.

“Mihr” gibi şîn'dir. “Tekrâr” “mihr”den murâd ' ayn-ı mektûbîdir. “Bî” ki “dil” olsa (بى) olur; “âķıbet”ine gelince Şu' ayb olur.

[7] [Kişi] benim gibi dertli olsaydı başını ve yakasını yırtardı.

[8] Akan gözyaşım, gönlümün denizinde mercan oldu.

[9] [Sevgili] yüzündeki kirpik okunu yolda gizlediği için sonra yanağındaki beni yol başında açığa çıkıttı.

[10] Ay, [sevgilinin] kapısında mülâzım olmuştu [/kapısından ayrılmaz olmuştu]; [şimdi de onun] kulu olmaya karardır.

[11] Be-nām-ı Mehemmed

[fe' ilātün / fe' ilātün / fe' ilün]

Nice şabr eyleye ' aşıkı kim

' Arz ider rüyını dilber dā'im

[12] Be-nām-ı Sākī

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Gördi olmaz yârla bezm-i şarâb

Geçdi serden çün dili oldı kebâb

[13] Be-nām-ı Cemâl

[mefā' ilün / mefā' ilün / fe' ülün]

Cemâli ' aşıkun eyler şebın rûz

Yüzün ' arz eylese mäh-ı dil-efrûz

(57a) [14] Be-nām-ı Kâsım

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Âfîtaba itse bir kevkeb kıran

Mäh baş qor âfîtaba ol zamân

[15] Be-nām-ı Emîn

[fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilātün / fā' ilün]

Âsiyâb-ı çarh-ı bî-bünyâdı şanma ber-qarâr

' Âkıbet seyl-i fenâ-y-ile yıkılır hânesi

Nevbetini bekleyüp şâğ olan anda lâ-cerem

Başı yazusun görür lâ-büd dükense dânesi

[16] Be-nām-ı İbrâhim

[fe' ülün / fe' ülün / fe' ülün / fe' ül]

Şağın eşk-i ' aşıkdan eyle hâzer

Şu servi şikeste yolu bahır ider

[11] Dilber sürekli yüzünü gösterirken âşıkı kim nasıl sabretsin?

[12] [Âşık,] başını feda edip yüreği kebab olunca yâr ile şarap bezminin [kendi için iyi] olmayacağını anladı.

[13] Gönül aydınlatan ay [sevgili], yüzünü gösterse [onun] yüzünün güzelliği âşığın gecesini gündüze çevirir.

[14] Bir yıldız, [ne zaman] güneşe yaklaşırsa ay o zaman güneşe baş koyar.

[15] (103b'de mükerrerdır.)

Temelsiz feleğin değirmenini bir karar üzeredir sanma; sonunda [onun da] evi fena selinin [şiddeti] ile yıkılır. Şüphesiz, sağ olanlar [da] nöbetini bekleyip [ömür taneleri] tükendikten [sonra] mutlaka başının yazısı [olan ölümü] görür.

[16] (103b'de mükerrerdır.)

Âşığın gözyaşından sakın, kork [çünkü] su, serviye kırar, yolu [ise] denize döndürür.

[17] Be-nām-ı Dāvūd

[fe' ūlün / fe' ūlün / fe' ūlün / fe' ūl]

Nice olmasun ' aşıkun bağrı hūn
Olur zūlf-i dil-dār āhir diger-gūn

[18] Be-nām-ı Ni' meti

[fe' ūlün / fe' ūlün / fe' ūlün / fe' ūl]

Görür māhı mihre muḵārin hemān
Kaḫan dil-ṣikeste olur ' aşıkān

[19] Be-nām-ı Berḳi

[fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün]

Gördi sineñ küṣādedür dil-i zār
Ḳodı bir daḫı bir dürr-i ṣehvār

[20] Be-nām-ı Āḫi

[fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün]

Yār ide ' aşıkına mihr ü vefā
Yā ide aña dürlü dürlü cefā

[21] Be-nām-ı Ḳadri

[fe' ilātün / mefā' ilün / fe' ilün]

Nice bir derd-i hecr-ile zārī
Bize ' arz eyle ḳāmetün bārī

[22] Be-nām-ı Şeyḫ

[mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün / mefā' ilün]

Ḳanā' at eyleyen ruḫsārı seyr ile ṣafā ḳıldı
Gönül virdi çü ' aşık zülfe nefsine ḫaṭā ḳıldı

' Amel-i tezyīlīdür. "Āb"ı kesreyle okumağa işāretdür.

[17] (Bu beytin, ikinci mısraı kelime fazlalığı nedeniyle, fe' ūlün / fe' ūlün / fe' ūlün / fe' ūlün vezniyle okunabilmektedir.)

Gönül çalan [sevgilinin] saçı eninde sonunda değışecek [açılıp saçılacak]; âşığın bağrı nasıl kanlanmasın?

[18] Ayın güneşe yakınlaştığını görünce âşıkların gönlü kırılır.

[19] Ağlayan gönül, sineni açık görünce [oraya] bir tane daha şahane iri inci tanesi koydu [/gözyaşı döktü].

[20] Yār ya âşığına sevgi ve vefa göstereceğin ya ona türlü türlü cefa etsin.

[21] Daha ne kadar ayrılık derdiyle ağlayalım; [sevgilim] bari bize endamını göster.

[22] Kanaat eden, [sevgilinin] yanağını seyrederek safa buldu; âşık [ise] saçına gönül verip kendine yazık etti.

[23] Be-nām-ı ‘Aṭāzāde

[fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün]

Ol hilāl ebrū niḳab-ile idüp ‘uṣṣāḳı zār
Kūh-veṣ dil burḳa‘ı döndürdi gördi rū-yı yār

[24] Dāvūd

[fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün]

Nām-ı Bārī zıkr iderler muttaşıl
Ḳalb-i ḥadd-i ḳalb ve ḳalb-i ḥadd-i dil

[25] Be-nām-ı Naḳṣī

[fe‘ilātün / fe‘ilātün / fe‘ilün]

Ḳāmetin ‘āṣıḳ ider aña kemān
Naḳd ider tırini çün zülf-i bütān

[26] Be-nām-ı Ḥasan

[fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün]

Gel açıl ṣād ol ey gönül sen de
Şeb görüp mähı itdi çün ḥande

[27] Be-nām-ı Ḥalīl

[fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün]

Mülk-i ‘ıṣḳuñ olur gönül şāhı
‘Asker-i dil alursa ol mähı

[28] Be-nām-ı Ayaz

[fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün]

Olmadı kimse ḡamuñ gerdānı
Çeşm-i yārānda gördüm anı

[29] Be-nām-ı Velī

[fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün]

Olmadum maḫhar vefāsına dilā
Yār eyler cevri-i bī-ḥaddi bana

[23] O hilal kaşlı peçe [takarak] âşıklarını ağlatınca gönül o dağ gibi peçeyi açıp yârin yüzünü gördü.

[24] Kalbin haddinin kalbi ve dilin haddinin kalbi daima [Allah'ın] Bârî sıfatını zikrederler.

[25] Âşık belini büküp ona yay edince sanem sevgililer [de] saçlarının oklarını [atıp] harcar.

[26] Gece, ayı görüp güldü ey gönül, sen de gel açıl şad ol.

[27] Kalp askeri o ay [sevgiliyi] alırsa gönül, aşk ülkesinin padişahı olur.

[28] Kimse dostların gözünde gördüğüm [gibi] gamın etrafında dolaşmadı.

[29] Ey gönül, yar bana sonsuz eziyet eder, vefasına mazhar olamadım.

(57b) [30] ‘ Abdü’l-fettâh

[mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün /]

Mu‘îd-i ser-bürehne bî-dil oldı girdi meydâna

Hezâr-ile yine çün tâcı buldı anda hem şâne

[31] Ağâzâde

[mef‘ülü / fâ‘ilâtü / mefâ‘ilü / fâ‘ilün]

Serv-i şikeste-dil iki yanında künd ü hemm

Meh naqşı gördi rüyını yârüñ didi ne gam

[32] Be-nâm-ı Naqşî

[fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün]

Kâmetin ‘âşık ider aña kemân

Naqd ider tîrini çün zülf-i bütân

[33] Be-nâm-ı ‘ Ömer

[fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün]

Gamzesi tîrini ol kaşı kemân urmaz gibi

Zümre-i ‘uşşâkda ben bendesin görmez gibi

[34] Be-nâm-ı ‘ Avnî

[mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün]

Hırâma geldi ‘azm-i seyr-i bâğ itdi yine dil-dâr

Çü gördi serv-i bî-ḥaddi ki dürlü olmuş serde yâr

[35] Be-nâm-ı Receb

[fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilâtün / fâ‘ilün]

Geşt-i gül-zâr ider iken nâ-geh ol gonçe dehen

Bî-ḥod olup döndi ey dil gördüm anda ḥâlî ben

[30] Başı [yoksulluktan] açık müderris yardımcısı, gönünü kaptırıp meydana çıkınca yine binlerce taç ve tarak buldu.

[31] Kırgın gönüllü servi, iki yanında işe yaramazlık ve tasa. Yârin ay suretli yüzünü gördü “Ne gam,” dedi.

[32] (Mükerrer) Âşık belini büküp ona yay edince sanem sevgililer [de] saçlarının oklarını [atıp] harcar.

[33] O, kaşı yay, âşıklar arasında ben kulunu görmediği [için] gamze okunu atmaz gibi.

[34] Gönül çalan [sevgili], hadsiz servinin başında başka sevgililerin [fikri] olduğunu görünce yine salınıp bahçede dolaşmaya karar verdi.

[35] Ey gönül, o gonca ağızlı [sevgili] gül bahçesini gezerken ansızın kendini kaybedip [geri] dönünce yüzündeki benini gördüm.

[36] Kıt‘a

Be-ism-i Hamza

[fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün]

‘Āşık-ı şūrīde ol dil-dār ile

Hem-reh olup kıldı çün yaşın revān

Gördi yol başındadır ol müstemend

Nağş-ı zülfin başına kodı hemān

[37] Be-nām-ı Düstūr

[mef‘ülü / fā‘ilātü / mefā‘ilü / fā‘ilün]

Necm arasında olmaz isem gam degül kırān

Düşvār olur senünle meh eylerse iktirān

[38] Be-nām-ı Velī

[mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün]

Nücüm-ile gice meh tırmayup çarḥ üzre devr eyler

Gör ol mähı kalender oldı zülf ü ḥāl ü kıadd ister

(58a) [39] Be-ism-i Va‘dī

[mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün]

Virür gül mihre başın gerçi cānā

Şikest olur şitāda bī-ser ü pā

[40] Be-nām-ı ‘Āşımī

[fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilātün / fā‘ilün]

Kim disün yāre benüm yolında kıurbān olduğum

Mıhr-i bī-ḥadd de işitmez oldı nālān olduğum

[36] Perişan âşık, o gönül çalan [sevgiliye] yolda rastlayıp gözyaşını akıttı. [Sevgili] o zavallıyı yol başında görünce hemen saçının görünen ucunu başına [geri] çekti.

[37] Yıldızlar arasında olmasam da gam değil; ay senin yakınına gelirse sana yaklaşmak zor olur.

[38] Gece ay, gökte yıldızlarla durmadan döner; bak o aya, [sanki cavlak] kalender olmuş da saç, ben ve endam ister.

[39] Ey can, gül, başını güneşe çevirse de kışın başsız ve ayaksız [yoksul ve çıplak] kalarak kırılır.

[40] Sonsuz güneş [olan sevgili] de benim inlememi duymaz oldu; kim, yāre, yolunda kurban olduğumu söylesin?

“Mıhr”den murād ‘ayn’dur “bī-ḥadd” olunca (عی) kıalır. İçinde “işitmez” ya‘nı (اصم) olsa ‘ĀŞİMİ olur.

[41] Be-nām-ı Mesîh

[mefā'ılün / mefā'ılün / mefā'ılün / mefā'ılün]

Hayâl-i la' l-i dil-dâr-ile olmışdı gönül kânzil

Taşavvur itdi cā meyde dige-gün oldı âhir dil

[42] Be-nām-ı Nüveydî

[fā'ılātün / fā'ılātün / fā'ılün]

Şekl-i mihrün âhirin kılsam rakam

Gösterür 'aks açılup rûyı o dem

[43] Be-ism-i Fehmî

[fā'ılātün / fā'ılātün / fā'ılātün / fā'ılün]

N'ola açılmazsa dil şimdi gül ü gül-zârla

Açılupdur dilde gam seyr-i ruh-ı dil-dârla

[44] Be-nām-ı Ayaz

[mefā'ılün / mefā'ılün / fe'ülün]

Nihân olmışdı gözümde kemânı

Bağınca yirinde yine gördüm anı

[45] Be-nām-ı Hecrî

[mefā'ılün / mefā'ılün / fe'ülün]

Çün oldı rû-yı dil-dâr-ile hurrem

Olur mı dilde âhir guşsa vü gam

[46] Be-nām-ı Dânişî

[fā'ılātün / fā'ılātün / fā'ılātün / fā'ılün]

Kûşe-i 'uzletde çün üns itdün ey dil zıkrle

Halvetî şūfisi olduñ zevk ü şevk ü fikrle

[41] Gönül, sevgilinin lâl dudağının hayaliyle körkütük sarhoş olmuştur; niyet şarapta yer edince gönül, sonunda başka bir biçime girer [sarhoş olur].

“Taşavvur” ki huşul-i şüretü's-şeydür (سى) olur; (مى) lafzında (جا) idince (مسى) olup lafz-ı âhirün “dili” ki müsemma-yı hâ'dur, “diger-gün” olduğda hâ-yı mektûbî olup MESİH olmuştur. Bu mu'ammâ KEMÂL isminde bir Fârisî mu'ammâdan me'hûzdur. Ol KEMÂL ismine olan mu'ammâ bu mecmû'anuñ iki maḥallinde meştûrdur.

[42] “Mihr” kelimesinin sonunu yazsam yüzü o an açılıp aksini gösterir.

[43] Gönül, şimdi gül bahçesindeki gül ile açılmazsa şaşılır mı; [çünkü] gönüldeki gam, gönül çalan [sevgilinin] yanağını seyrederek açılır.

[44] (İkinci mısra vezin itibarıyla fazlalık vardır. “Yirinde” kelimesi “yirde” şeklinde okununca vezinle uyum sağlanmaktadır.)

[Sevgilinin] yay [kaşı], gözümde gizlenmişti; bakınca onu yine yerinde gördüm.

[45] Gönül çalan sevgilinin yüzünü [görü] sevindikten sonra gönülde gam ve tasa kalır mı?

[46] Ey gönül, zevk, şevk ve fikirle Halvetî sufisi oldun; uzlet köşesinde zikir çekerek Allah'ın nuruna mazhar oldun.

[47] Be-nām-ı Tâhir

[mefâ'îlün / fe'îlâtün / mefâ'îlün / fe'îlün]

Muḥaşşal olmadı gitdi yanuñda âmālüm

Ḥafî degül gibi cānā saña benüm ḥālüm

[48] Be-nām-ı Taķî

[fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlün]

Ġam degül olsa gönül mest ü ḥarāb

Gördi çün dürd-i şarāb-ile kebāb

[49] Be-nām-ı Üveys

[mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün]

İder ' aşıkларуñ zencîr-i zülfinüñ giriftarı

Olur mecnûn kim ki görse [hemân] zülf-i dil-dârı

[50] Be-nām-ı Nebî

[mefâ'îlün / mefâ'îlün / fe'îlün]

Cefâlar ideli her gâh ol mâh

Beni bî-dil kılpudur n'ideyin âh

(58b) [51] Be-nām-ı ' Abdü'l-fettâh

[mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün]

Çü nişf-ı ğabğabıyla zülfini izhâr ider dil-dâr

Görince bendesi bî-dil olur feryâd idüp her bâr

[52] Be-nām-ı ' Avnî

[mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün / mefâ'îlün]

Cemâl-i yâre karşı hû çeküp kılsam n'ola zârî

Getürür cûşa göñli hû deminde yâd ruḥsârı

[53] Be-nām-ı Cemâl

[fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlâtün / fâ'îlün]

[47] Ey can, benim hâlim gizli değil gibidir [ama] emellerim, [senin] katında gerçekleşmedi gitti.

[48] Kebabı ve şarap tortusunu görünce gönül, sarhoşlukla harap olsa gam değil.

[49] Gönül çalan [sevgilinin] saçını kim görse [hemen] mecnun olur; [o sevgili,] âşıklarını saçının zincirine bağlar.

[50] O ay [sevgili,] her yerde cefalar etmeye [başladığından] beri benim gönlümü çalmıştır; ah [etmekten başka] n'eyleyim.

[51] Gönül çalan [sevgili,] gerdanının yarısıyla saçını gösterir; [onu] görünce kulu her an feryat edip aklını kaybeder.

[52] Yârin yüzünün güzelliğine karşı hu çekip ağlasam ne olur; hu çekerken [onun] yanağını hatırlamak gönlü coşturur.

Bakmadum gerçi ruh-ı dil-dârı gördükde dilâ
Çün ham-ı zülfin görüp nâçar meyl itdüm aña

[54] Be-nâm-ı Receb

[mef'ülü / fâ'ilâtün / mef'ülü / fâ'ilâtün]

N'ola görünse anda yârûn ' ızârı ' aksi
İçinde gösterüpdür deryâ kenârı ' aksi

[55] Be-nâm-ı İslâm

[fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün]

Rû-yı çarhı dūd-ı âhıyla siyâh itdi bugün
Görmedi çün bāmda dil naqş-ı hadd-i mâhı dün

[56] Be-nâm-ı Sa'dî

[mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün]

İder dâ'im vefâ vü mihrini ol meh-likâ bî-hadd
Anuñ ihsânına haq bu ki yokdur ey Selîsî ' add

[57] Kıt'a

Be-nâm-ı Naşûh

[mef'ülü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün]

Hâl-i zamâne böyle-durur ey Selîsî kim
Kimi cefâ çeker kimi olur şafâda hep

Dünyâyı şuya ğark iden aldırır gönlini
Dil-teşne buldı istedügin dilde bî-naqb

[58] Be-nâm-ı Bekr (Ebû Bekr isminedir)

[mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün]

[53] Ey gönül, gerçi gönül çalan [sevgilinin] yanağını gördüğümde bakmadım çünkü saçının büklümünü görüp çaresiz ona meylettim.

[54] [Denizin içinde] yârın yanağının yansıması görünse ne olur; deniz, sahilin yansımasını göstermiştir.

[55] Gönül, bugün [gök]kubbede ay [sevgilinin] yanağının suretini göremeyince ahının dumanıyla gökyüzünü kararttı.

[56] Ey Selîsî, o ay yüzlü, daima vefasını ve sevgisini verir; hakikaten onun iyiliğine diyecek yoktur. Selîsî'de olan "yok" ki leysden (ليسدن) "ibâretdür ' add olıcak SA'DÎ olur.

[57] Ey Selîsî, kimi cefa çeker kimi hep şafa sürer, zamanenin hâli böyledir. Dünyayı [gözyaşlarıyla] suya boğan [kişi], gönlünü çaldırırken gönlü susamış [olan kişi], istediğini kanal açmaya [gerek kalmadan] bulur.

‘Adū dūšnām iderse ey Selīsī eyleme zārī
Çü derde şabr iden āhir işitmez kavī-i ağıyārī

[59] Be-nām-ı Ġanī

[fe‘ilātün / mefā‘ilün / fe‘ilün]

Gül-i ruhsār-ı dilber oldı ‘ayān
Bülbül-i dil iderse n’ola fiğān

[60] Be-nām-ı Bekr

[mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün / mefā‘ilün]

Hezār-ı haste-dil gördi ki düşdi ‘aşkla derde
Bir iki gevherinün birini virdi ruḥ-ı verde

[61] Be-nām-ı ‘Alī

[mefā‘ilün / mefā‘ilün / fe‘ülün]

Te’ennī eyle tiz olma saçup kef
Olur nāsa şitāb āhir muzā‘af

[58] Ey Selīsī, düşman azarlarsa ağlama çünkü derde sabreden sonunda başkalarının lafını dinlemez.

[59] Gönül bülbülü fiğan etse ne olur; gönül çeken [sevgilinin] yanağı göründü.

Ġayn ya‘nī hezār olmağla dil ola Ġanī olur.

[60] Mahzun bülbül, aşkla derde düştüğünü görünce bir iki [gözyaşı] incisinin birini kırmızı yanaklı [güle] verdi.

[61] Köpük saçıp acele etme yavaşla; sürat sonunda insanı zayıflatır.

Ek 2: Selâsî'nin muamma risalesi ve muammeyatının yer aldığı sayfaların tıpkıbasımı
(Giresun İl Halk Kütüphanesi 28 HK 3647)



